

ОСНОВНІ СКЛАДНИКИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гончарук В. А.,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української
літератури, українознавства та методик їх навчання

Гончарук В. В.,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії, екології та методик
їх навчання

Радикальні соціально-економічні перетворення в українському суспільстві, що відбуваються останнім часом, активізація міжнародних зв'язків, зміна ролі людей у системі виробничих і суспільних відносин актуалізують потребу у висококультурному фахівцеві. Відтак відбувається зміна пріоритетів, посилюється культуроутворювальна роль освіти, виникає потреба у вчителів, який володіє загальнокультурною компетентністю. О. Дубасенюк розширює вимоги до особистості вчителя: «Стрижнем професійної підготовки спеціаліста ХХІ століття постає розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вмє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем» [1, с. 285]. Н. Грицик в цьому контексті говорить про необхідність формування культурологічної компетенції вчителя, яка, «передбачає ознайомлення учнів з національно-культурними особливостями мовленнєвої поведінки, звичаями, нормами, соціальними умовами, ритуалами, соціальними стереотипами народу, мова якого вивчається» [2].

Слід сказати, що культурну (загальнокультурну, культурологічну) компетентність як одну з ключових було визначено в Концепції «Нова

українська школа» та розширено, простежено у взаємозв'язку з уміннями та результатами навчання в Законі України «Про освіту». Узагальнивши характеристики цієї компетентності, І. Грабовська пропонує своє її розуміння: «Коло питань, в яких учень повинен бути добре обізнаний, мати пізнання та дуже широкий досвід діяльності: це особливості національної та загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини й людства, окремих народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки та релігії в житті людини, їх вплив на світ, компетентності в побутовій і культурно-дозвілєвій сфері...» [3].

До проблеми формування загальнокультурної компетентності вчителя як складника його педагогічної культури зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема В. Бєнін, Л. Волович, Н. Воробйов, І. Ісаєв, Б. Тамирин, В. Бутенко, І. Бургун, В. Лозова, А. Троцко й ін. Аналіз наукових робіт показав, що нині немає єдності в поглядах на природу цього явища, не дано універсального визначення, немає загальновизнаної структури.

На нашу думку, визначальними складниками культурологічної компетентності можна вважати здатність володіти на високому рівні рідною мовою; горде відчуття приналежності до свого етносу (етнічна ідентифікація); усвідомлення особливостей ментальності, характеру й психології свого етносу, обумовлені природним середовищем, в якому він проживає; визначення культурних відмінностей свого етносу від культур інших етносів.

Культура є невід'ємною частиною цілісного соціального організму. Питома вага її в соціумі може змінюватися в залежності від історичного контексту, проте в будь-якому випадку вона залишається високою, а роль культурного сегменту в житті суспільства винятково важливою. Складовою частиною загальнолюдської культури є художня культура етносу, представлена видатними зразками національного мистецтва, завдяки яким зберігаються і примножуються духовні цінності етносу (нації) і світу. Втрата художньої культури призвела би суспільство до примітивного, суто матеріального буття. Поняття культури, на думку, З. Фрейда, «позначає всю суму досягнень та

інституцій, що відрізняють наше життя від життя наших предків з тваринного світу і що слугують двом цілям: захисту людини від природи і врегулювання відносин між людьми... Ніяка інша риса культури не дозволяє нам охарактеризувати її краще, ніж її повагу до вищих форм психічної діяльності, до інтелектуальних, наукових і художніх досягнень та турбота про них, до провідної ролі, яку вона відводить значенню ідей у житті людини» [4, с. 285].

Культура є важливою складовою загального механізму соціальної регуляції і форми самореалізації соціуму, людини. Феномен «культура», за словами С. Вітвицької, – багатозначний, відрізняється складністю та варіативністю, але сутність культури – гуманістична, людинотворча [5, с. 79].

Ю. Бромлей розрізняє поняття «етнічна культура» і «культура етносу», друге, на його думку, є ширшим і містить етнічні, національно-специфічні, міжетнічні та інтернаціональні компоненти культури. Вчений переконаний, що саме культура етносу забезпечує його життєдайність як цілісної системи [6, с. 124].

Проаналізувавши літературу з означеної проблеми, можемо узагальнити, що поняття загальнокультурної компетентності розглядається в таких аспектах:

- як здатність учня аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти) [7];

- як професійно значиму інтегративну якість особистості, її здатність взаємодіяти з представниками інших культур в умовах полікультурного суспільства, яка ґрунтується на сукупності знань, умінь, навичок, світоглядних уявленнях, ціннісних орієнтаціях та досвіді, і виявляється в розумовій культурі, загальній ерудиції, культурі спілкування, що дозволяють виконувати педагогічну діяльність (Т. Несвірська) [8, с. 123].

Для кожної людини, й особливо для педагога, дуже важливо відчувати серцем і душею кровний зв'язок зі своєю нацією, та незважаючи ні на які

перешкоди не втратити його, не віддалитися від своїх етнічних витоків (у цьому випадку можемо говорити про етнокультурну особистості).

Специфіка української етнокультури як основи духовного життя нації закладена в «*elan vital*» (життєва енергія, за А. Бергсоном) – етнічній енергії біосфери, що акумулює в собі психоемоційні вібрації всіх її представників. В. Вернадський переконаний, що «сама людина і в її індивідуальному, і в її соціальному прояві найтіснішим чином закономірно, матеріально-енергетично, пов'язана з біосферою; цей зв'язок ніколи не переривається...», а взаємодія енергій ментально споріднених осіб створює біополе громади [9, с. 43]. Тому неабиякий вплив мають думки людей, які в сукупності утворюють потужний енергетичний потік (від людей буде залежати, чи буде він позитивний).

Наступний складник етнокультурної компетентності – етносвідомість. Його розглядаємо як сукупність унормованих вимог, звичаїв і традицій, що характерні тому чи іншому етносу. На наше переконання, найголовнішим виразником етносвідомості є мова етносу, де у фіксованому знаковому вигляді зберігаються особливості його пізнавального досвіду, стереотипи, а також константи культури [10, с. 274]. Етнонаціональна свідомість сприяє етнонаціональній самоідентифікації, яка ґрунтується на ототожненні себе з етносом (нацією).

Важливим складником етносвідомості А. Баронін називає етнічний менталітет, ментальність – специфічний для кожного народу спосіб мислення, що виражається у смислах, коріння яких сягають праісторичних глибин [11, с. 63].

Отже, освітній процес у закладах вищої освіти необхідно спрямовувати на сприймання студентами – майбутніми педагогами – ментальних основ етносу (нації), вироблення шанобливого ставлення до мови, природи, історії й культури етносу, сформованість яких буде визначати рівень їх культурологічної компетентності, а згодом – компетентності їхніх майбутніх учнів.

Література

1. Дубасенюк О. Загальнокультурна компетентність: сутність та наукові підходи. *Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців*: зб. наук. пр. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 5–10.
2. Грицик Н. В. Компоненти культурологічної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*: у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2010. Вип. 89(2). С. 279–282.
3. Грабовська І. Роль культурологічної парадигми у формуванні життєтворчої моделі освіти ХХІ століття. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*: зб. наук. праць: Вип. 13, 2017. С. 30–35.
4. Фрейд З. Неудовлетворённость культурой. *Мир философии. Ч. 2. Человек. Общество. Культура*. М.: Политиздат, 1991. С. 285–293.
5. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: метод. пос. для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
6. Бромлей Ю. Очерки теории этноса. М.: Наука, 1983. 418 с. URL: <http://padaread.com/?book=42075&pg=2>
7. Кабінет міністрів України. Постанова «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Державний стандарт, розд. 1) від 23 листопада 2011 р. № 1392, м. Київ.
8. Несвірська Т. В. Структура і зміст загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. Ч. 2(66). С. 120–124.
9. Вернадский В. И. Эволюция биосферы. *Наука и жизнь*. 1974. № 3. С. 40–44.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручн. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
11. Баронин А. С. Этническая психология: учебн. пособ. К.: Тандем, 2000. 264 с.